

BILJOEN

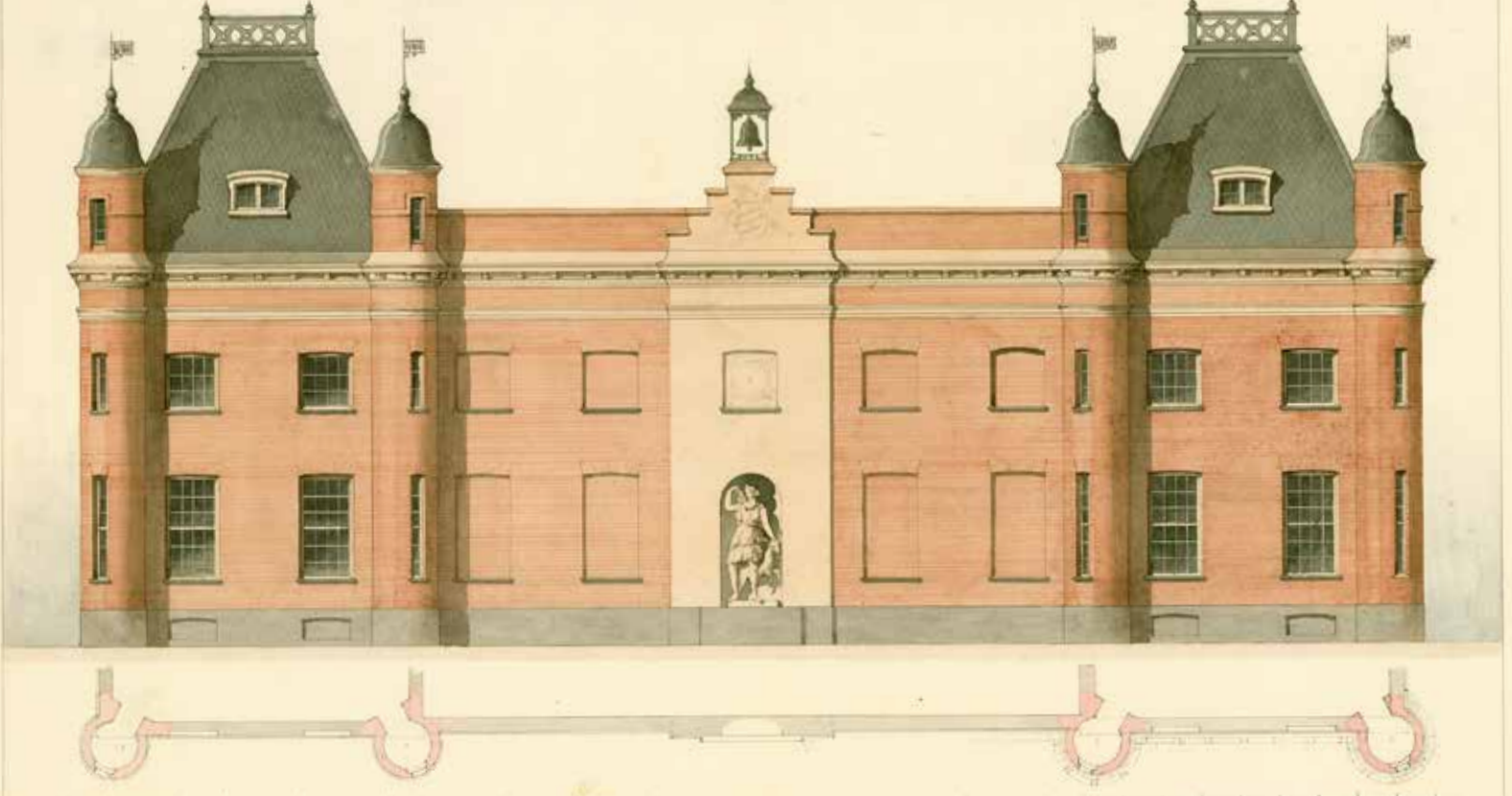
KASTEEL

-

BEWONERS

-

LANDGOED

Voorburcht en voorplein

Een koetshuis met een kasteelachtig uiterlijk. Dat heeft de Arnhemse architect Lucas Hermanus Ebersson voor ogen, wanneer hij in 1853 plannen maakt voor het verbouwen van het grote koetshuis aan het voorplein van Biljoen. Hij werkt ze voor kasteelheer Frederik van Hardenbroek uit in fraaie, ingekleurde presentatietekeningen. Hoge daken in Franse stijl en een reeks slanke hoektorentjes met helmvormige bekroningen moeten het bijgebouw meer bij het kasteel laten aansluiten.

Het lukt de architect niet zijn opdrachtgever te overtuigen, en de plannen komen niet tot uitvoer. Vier jaar later maakt hij nieuwe ontwerpen, maar ook die worden niet gerealiseerd. Wat wel wordt verwezenlijkt is de ommuring van het voorplein. De hoge keermuren die Ebersson aanlegt, versterken het eeuwenoude karakter van wat eens een volledige voorburcht was.

Voorburcht en voorplein

De voorburcht van het kasteel dat hertog Karel van Gelre laat bouwen, bevindt zich op de plaats van het huidige voorplein. De oudste twee afbeeldingen van Biljoen, potloodschetsen op de achterkant van een kaart door Nicolaes van Geelkercken uit 1653-1657, laten zien dat de voorburcht dan door een vaste brug verbonden is met het kas-

teel. Een poortgebouw met een klassiek driehoekig fronton geeft toegang tot de voorburcht (afb. p.46-47).

Op een wat onbeholpen vogelvluchttekening met opschrift 't Adelijk huijs Biljoen van circa 1710-1720 is het poortgebouw nog te zien, maar het wekt de indruk niet meer functioneel te zijn. *De Geometrise kaart van de heerlijkheid Roosendael* door Berend Elshof uit 1721 maakt duidelijk dat inmiddels twee symmetrische bouwhuizen zijn verzezen (zie afb. p. 282). Deze zijn rond 1775 nog aanwezig, wanneer luitenant-ingenieur Herman van Hooff Biljoen en omgeving karteert voor de Hottinger atlas (afb. p. 240). De achtergevel van de bouwhuizen lijkt een houtskelet met leemvulling, wat eerder bij een boerenerf past dan bij een dienstgebouw van een rijke adellijke familie. In dat opzicht blijft Biljoen duidelijk achter bij Moyland en Ringenberg. Deze kastelen hebben wel een voorburcht met monumentale bebouwing die past bij de status van de Van Spaens.

Nieuwbouw

Waarschijnlijk in 1783 komt een nieuw bijgebouw gereed, de voorloper van het huidige koetshuis. De toegangsbrug is dan verplaatst naar de zuidzijde van het plein; aan de voorzijde bevindt zich een waterstoep. Deze situatie blijft niet lang bestaan. Blijkens de kaart *Buitenwerken der stad Arnhem* uit 1808-1810 en de *Topografische kaart van de Veluwe en de Veluwezoom* door M.J. de Man uit dezelfde tijd is de toegangsbrug snel weer teruggekeerd naar de oorspronkelijke plaats (afb. p. 283).

Lucas Hermanus Ebersson maakt in 1853 fraaie presentatie-tekeningen van een kasteelachtig koetshuis. Het ontwerp wordt niet uitgevoerd.

Wanneer Johan Frederik Willem van Spaen in de zomer van 1791 door Zuid-Engeland reist, bereikt hem het nieuws dat het in 1783 voltooide bijgebouw door brand is getroffen. Hij besluit meteen naar huis terug te keren. In zijn kasboeken zijn in de periode 1791-1793 forse posten te vinden voor de herbouw.

Het resultaat van deze werkzaamheden is het huidige koetshuis aan het voorplein. Het heeft enorme afmetingen voor een bijgebouw: een breedte van maar liefst 34 meter en een diepte van 17 meter. Opvallend ook zijn de hoogte van 9 meter en de in het oog springende U-vormige plattegrond met een binnenplaats, die door een latere hoge muur is afgesloten. Anders dan gebruikelijk heeft de voorzijde van het koetshuis geen inrijpoorten. Die zijn aan het oog van de bewoners onttrokken en in de westgevel opgenomen. De voorgevel is tegenwoordig voorzien van een nis met een zandstenen beeld van Ceres, de Romeinse godin van de landbouw. Dit beeld zal in de tweede helft van de negentiende eeuw zijn geplaatst. Ebersson tekent nog een beeld van Diana, de godin van de jacht.

Vanaf 1853 stonden er siervazen op de attieklijst van het koetshuis, precies boven de geblokte pilasters. Deze zien we al op een aquarel uit het einde van de achttiende eeuw. Na de oorlog zijn ze verdwenen (afb. p. 104 en 147). In het middenrisaliet van de voorgevel bevindt zich een uurwerkplaat, dat hoort bij een achttiende-eeuws uurwerk op de achtergelegen zolder. Aan de oostzijde van het koetshuis is een zeer representatief woonhuis gebouwd, dat eerder oogt als een herenhuis dan

Het stalinterieur in het koetshuis is in 1889 gemoderniseerd en grotendeels in authentieke staat bewaard gebleven.

als een dienstwoning. Aan de noordzijde bevindt zich de rijtuigenberging, herkenbaar aan de inrijpoorten; in het middendeel, tegen de blinde voorgevel, is een paardenstal gesitueerd met zeven nog originele paardenboxen. Het woonhuis heeft zijn oorspronkelijke, vier meter hoge hooizolder behouden.

Aan het einde van de negentiende eeuw laat het echtpaar Lüps-Heegmann het koetshuis ingrijpend verbouwen. Het herenhuisgedeelte krijgt dan een volledige verdieping. Boven het koetshuisgedeelte komt ook een verdieping met dienstwoning en enkele van de blinde nissen worden voorzien van vensters. Deze verbouwing gaat terug op de moderniseringsplannen van Ebersson. Veertig jaar na dato krijgt een heel bescheiden deel daarvan alsnog een uitvoering. In 1885 wordt in het herenhuisgedeelte een grote zaal met houten wandbetimmering ingericht als biljartzaal. Vier jaar later volgt modernisering van de stallen en de koetsenstalling. Daarbij zijn de huidige paardenboxen tot stand gekomen. Rond 1910 volgt de verbouwing van het noordelijke deel van het koetshuis tot een autogarage. In dezelfde tijd verrijst bij het koetshuis de nog bestaande kennel voor jachthonden, inclusief de tot hondenhokken vermaakte wijnvaten.

Ontsnapt aan brand

Een dramatische episode vormt een brand in 1978. Twee bejaarde bewoners van het koetshuis kunnen ternauwernood aan het vuur ontsnappen via aan elkaar geknoopte lakens. Daarbij vallen ze vier meter naar beneden, ze lopen diverse botbreuken op en liggen anderhalf uur in de vrieskou voordat de brand wordt ontdekt. De schade aan het koetshuis blijft gelukkig beperkt, waardoor dit multifunctionele bijgebouw zijn oorspronkelijke karakter wonderwel heeft behouden.

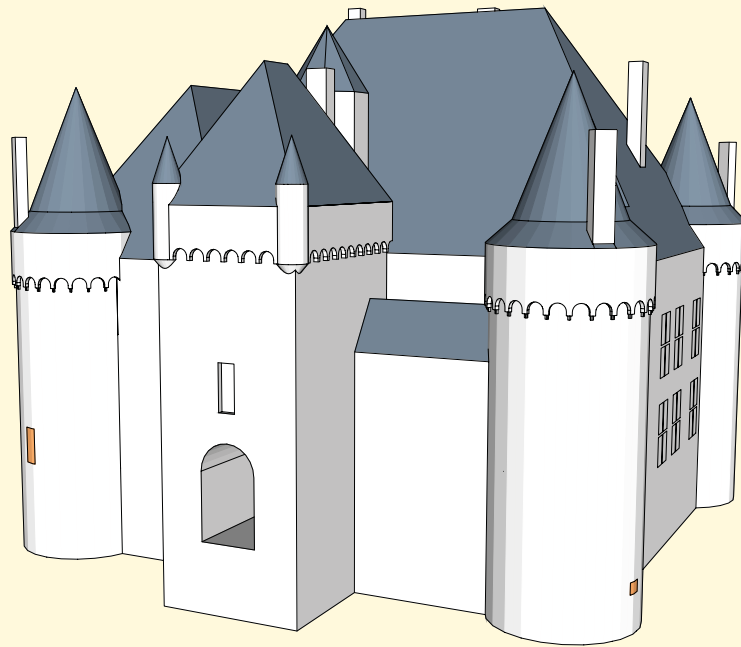
Ben Olde Meierink

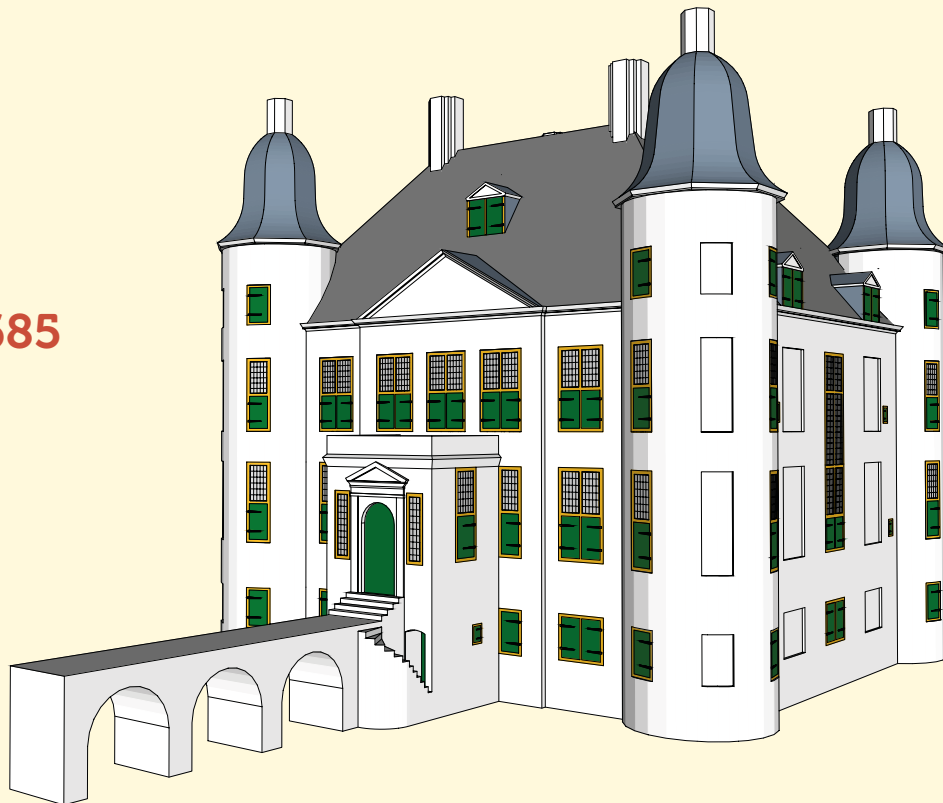
Een tekening uit circa 1710-1720 toont een grotendeels leeg voorplein, met aan de rechterzijde het in onbruik geraakte poortgebouw.

BOUWFASES VAN HET KASTEEL

1535

1685

Bouw, herbouw en verbouw

Bij de bouw vanaf 1531 krijgt kasteel Biljoen een vierkante vorm, met vier ronde hoektorens. Deze vorm blijft door de eeuwen heen bestaan, maar het uiterlijk van Biljoen verandert wel.

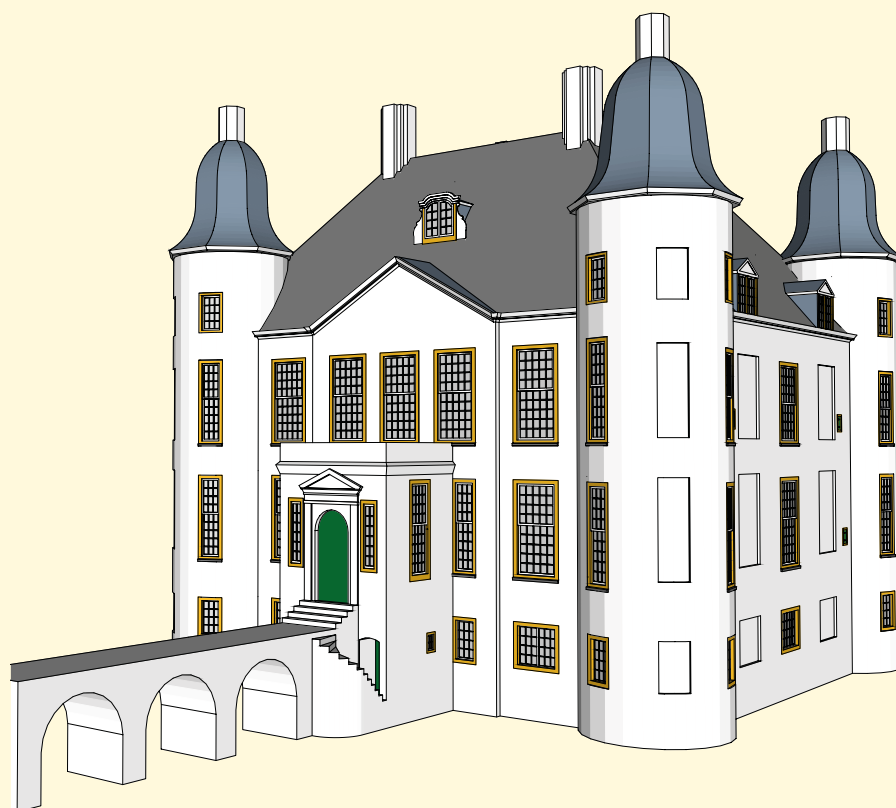
1531: hertog Karel van Gelre geeft Biljoen de grondvorm die het kasteel sindsdien heeft behouden.

1685: in opdracht van Alexander van Spaen wordt het kasteel vanaf het onderste deel van de buitenmuren en torens opnieuw opgebouwd. De grondvorm blijft echter gelijk en in de plaats van de poorttoren komt een vestibule.

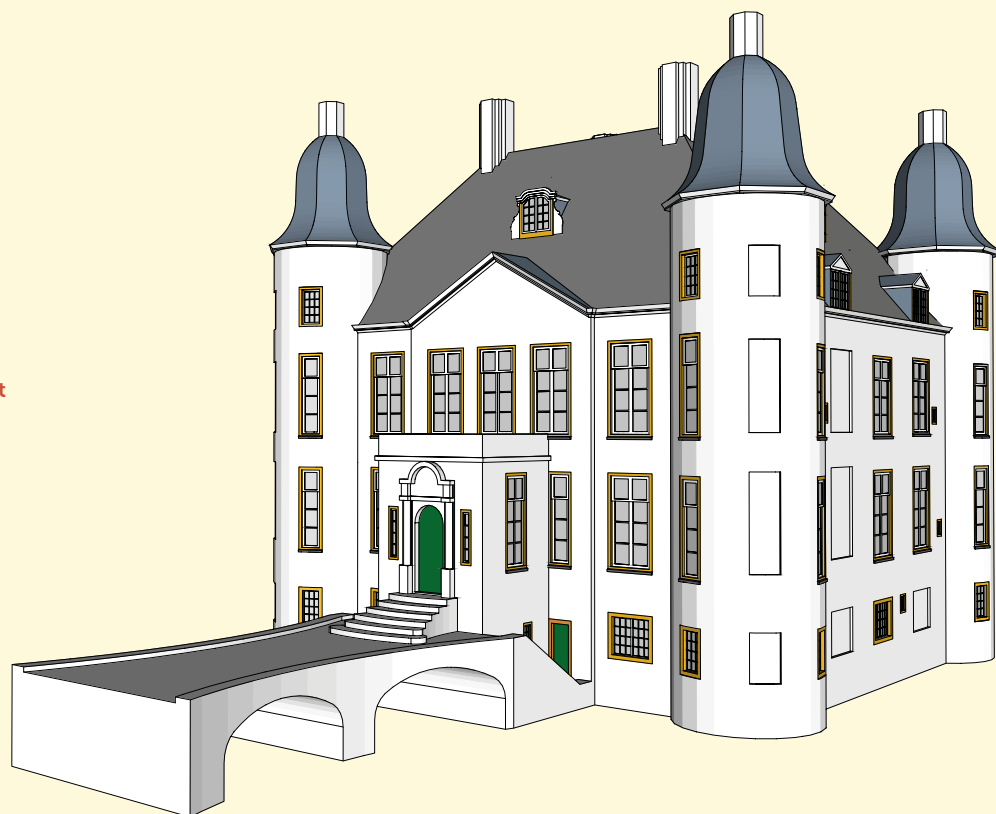
1785: Johan Frederik Willem van Spaen laat vooral het interieur verfraaien. Aan het exterieur vallen de nieuwe vensters op.

1885: de laatste grootschalige veranderingen worden uitgevoerd in opdracht van het echtpaar Lüps-Heegmann. Sindsdien blijft de indeling van het kasteel ongewijzigd.

Tekeningen door Maarten Enderman met medewerking van Ben Olde Meierink en André Viersen

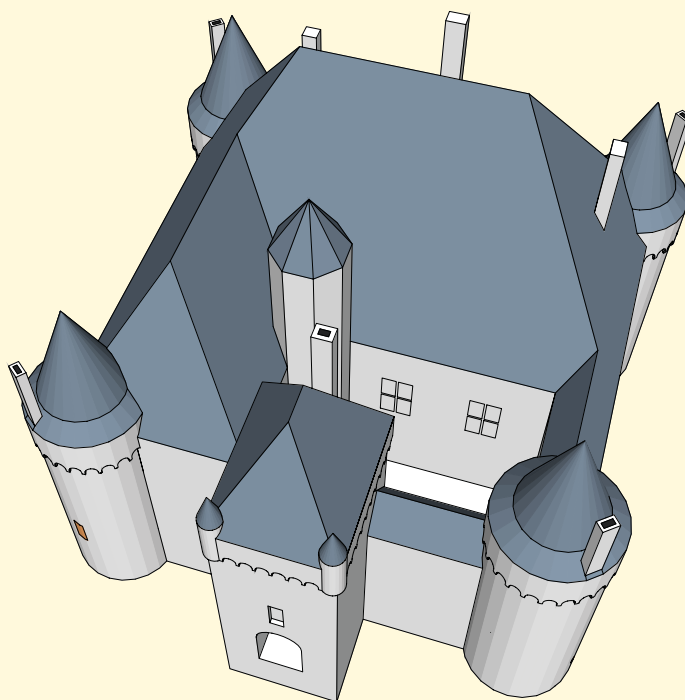

1785

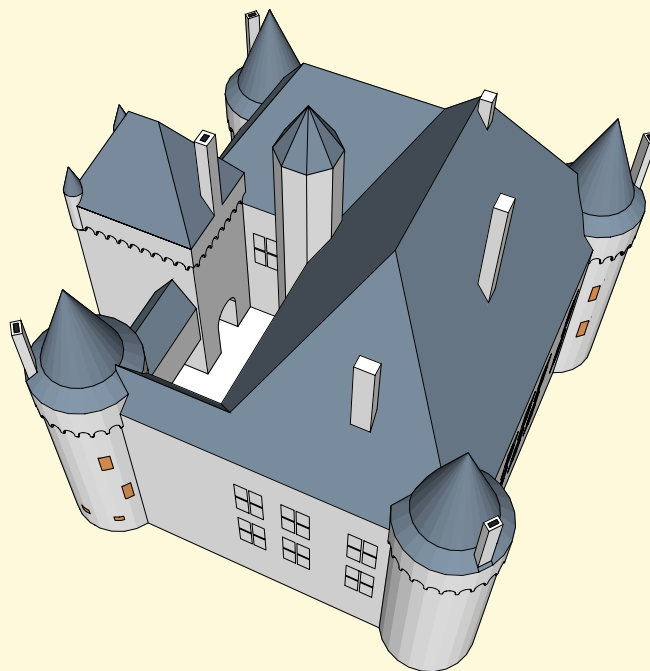

1885

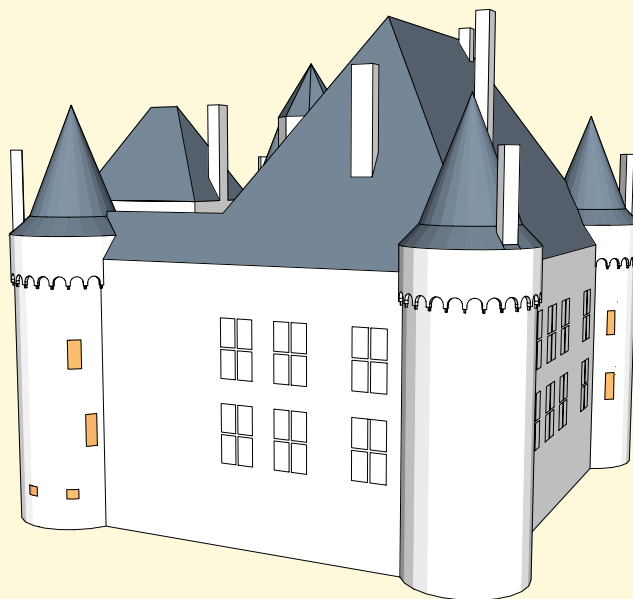
1535

1535

1535

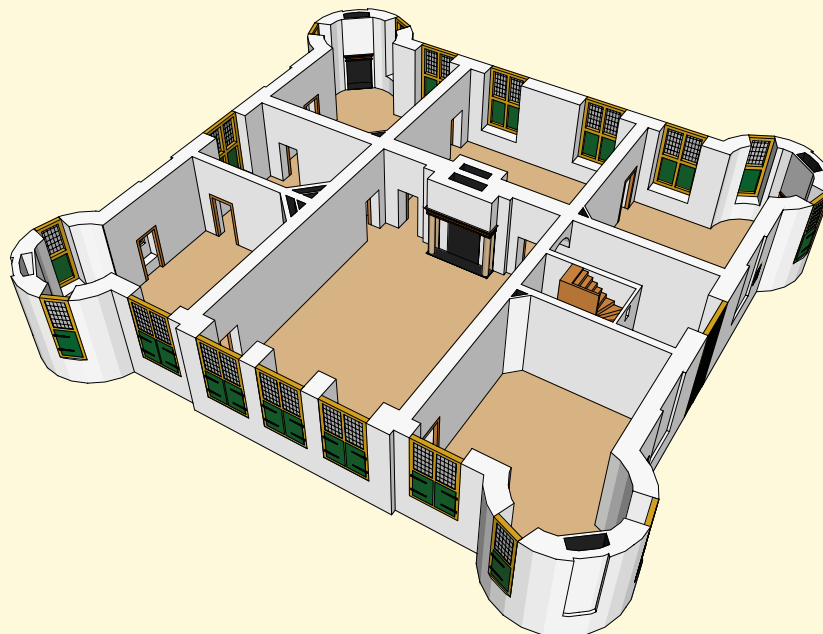

Inkijk in de binnenplaats

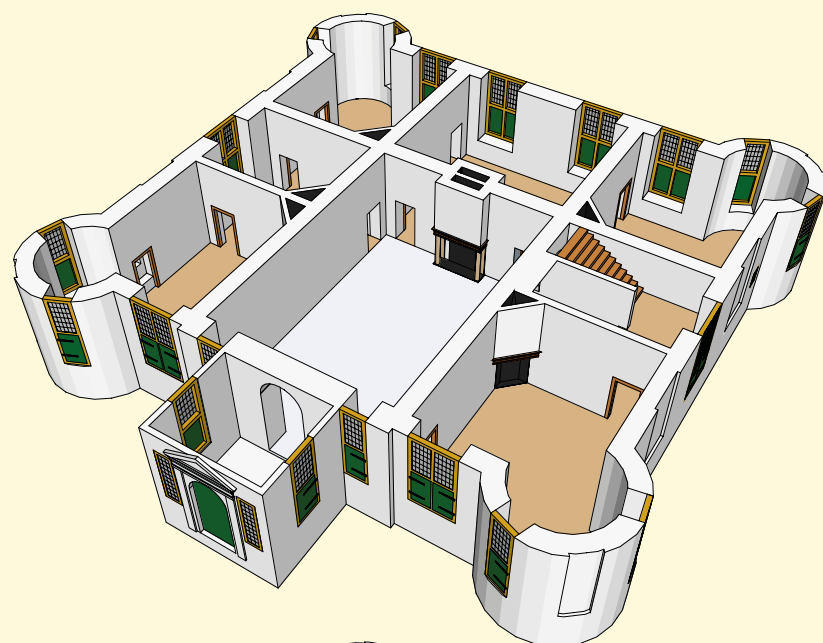
Het kasteel dat hertog Karel van Gelre laat bouwen, heeft achter de poorttoren een binnenplaats. In een hoek van deze binnenplaats is een traptoren gesitueerd.

Het nieuwe Biljoen

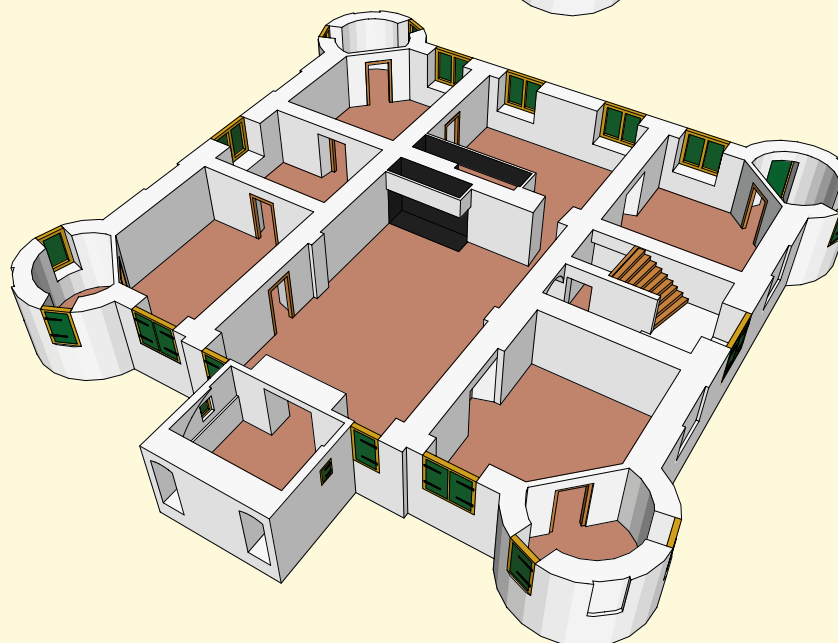
Alexander van Spaen voert grootschalige verbouwingen door. De buitenmuren en torens worden grotendeels opnieuw opgetrokken en de binnenplaats wordt overkapt. Kasteel Biljoen heeft aan het eind van de 17de eeuw zestien schouwpartijen, waaronder een groot aantal hoekschouwen. Dit type schouw is in deze tijd modieus.

1685
Bovenverdieping

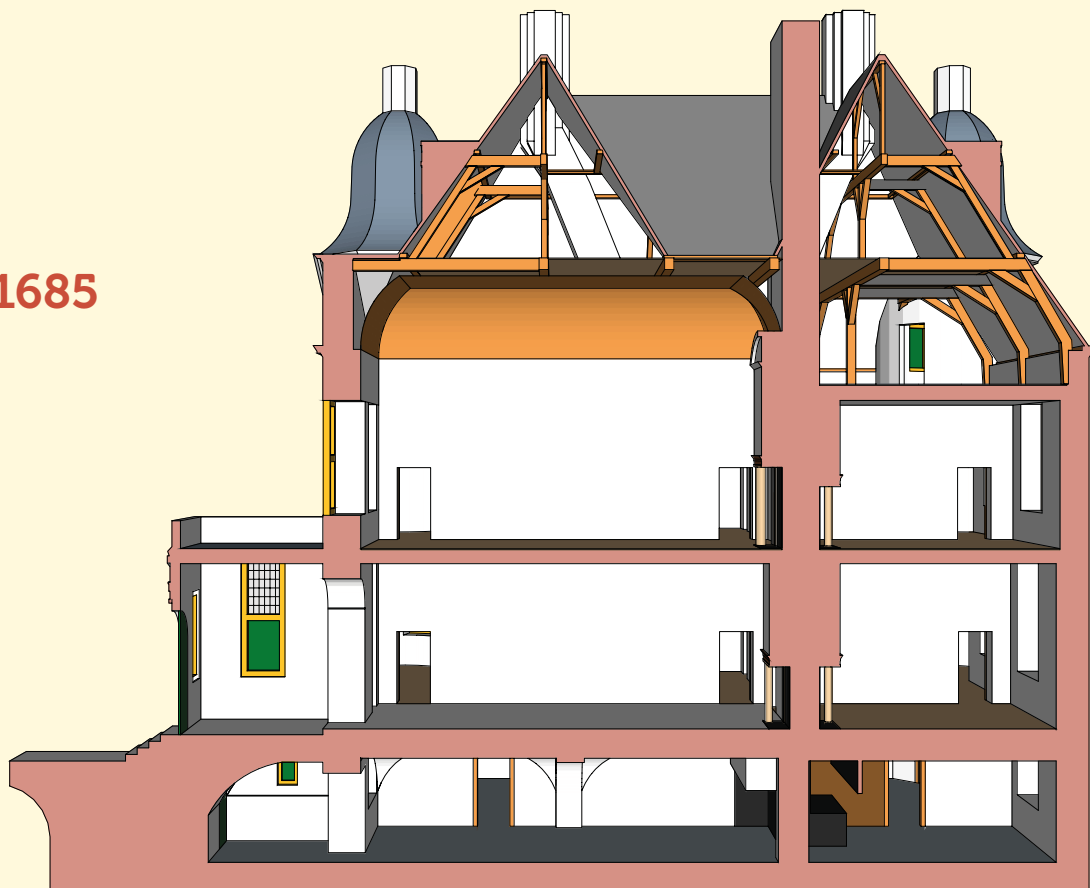

1685
Hoofdverdieping

1685
Souterrain

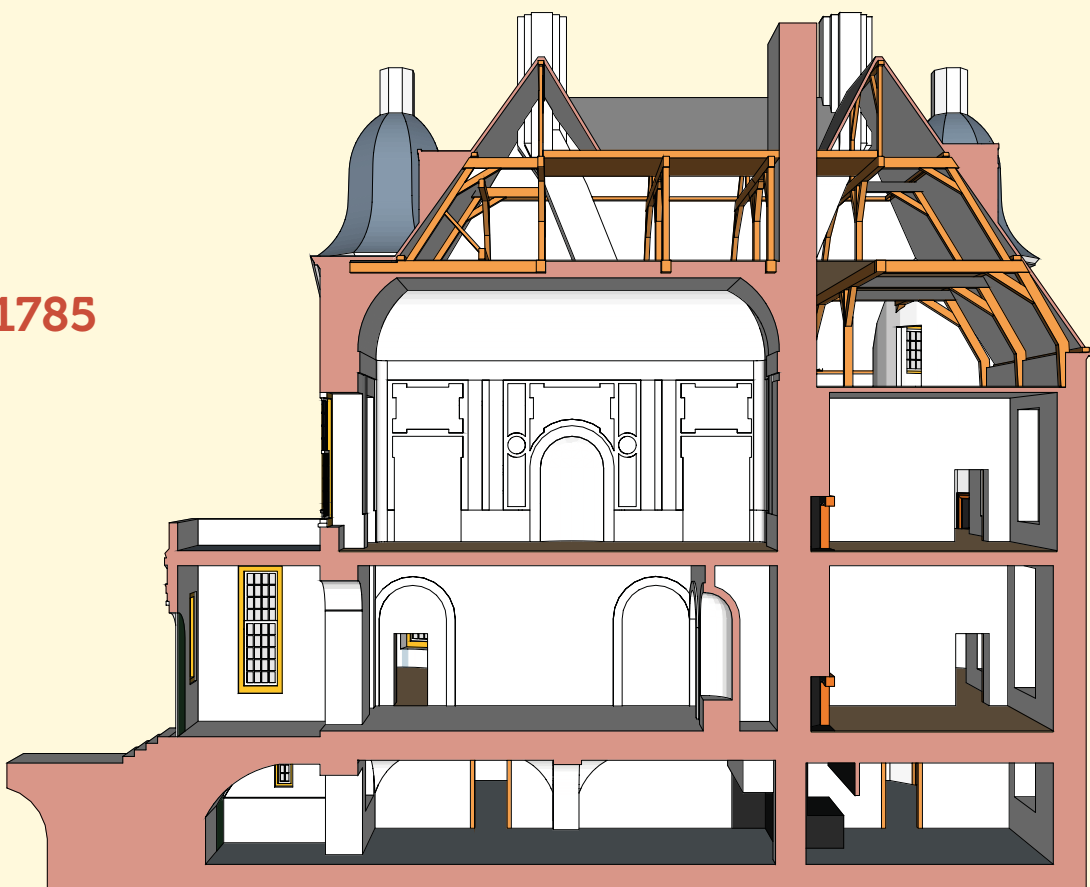
1685

De pracht van de grote zaal

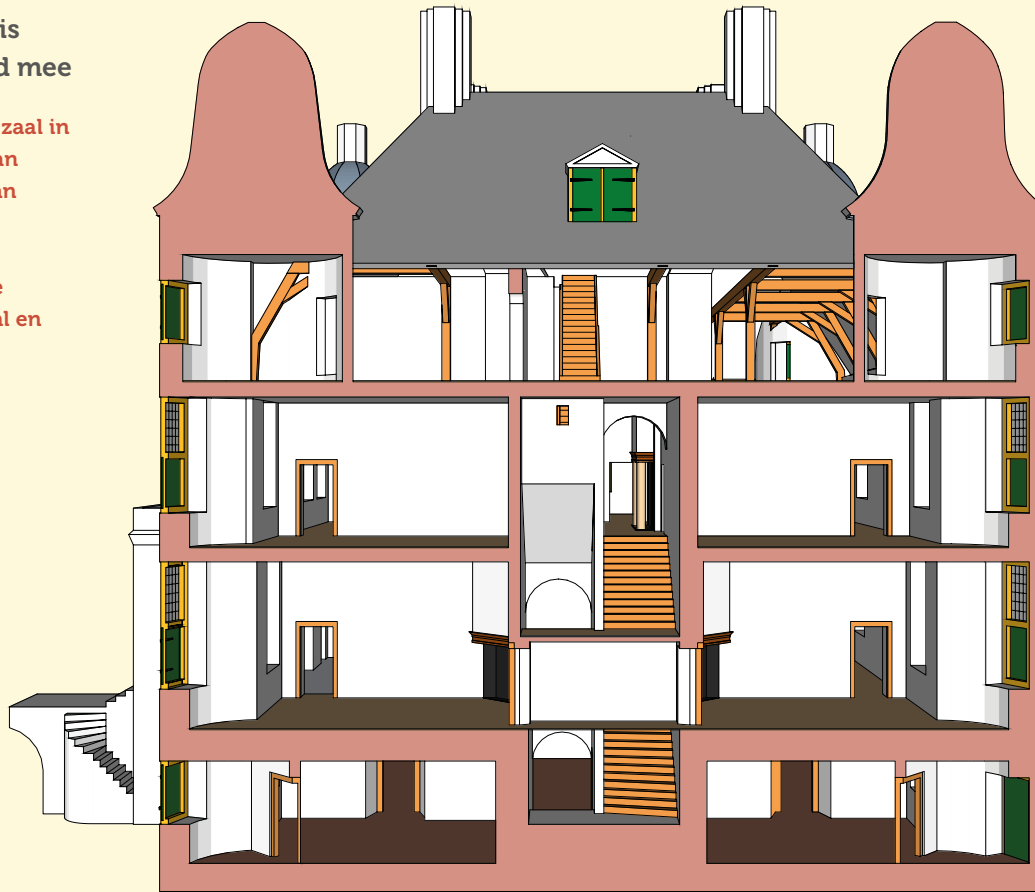
Alexander van Spaen creëert rond 1680 de grote zaal op de bovenverdieping. Deze beslaat de hoogte van twee verdiepingen en heeft een houten plafond dat waarschijnlijk beschilderd is. Johan Frederik Willem van Spaen geeft de zaal in de jaren 1780-1782 een heel nieuw uiterlijk met stucdecoraties op de wanden en het plafond.

1785

Het trappenhuis gaat met de tijd mee

Wanneer de grote zaal in opdracht van Johan Frederik Willem van Spaen een nieuwe decoratie krijgt, veranderen ook de toegang tot de zaal en het trappenhuis.

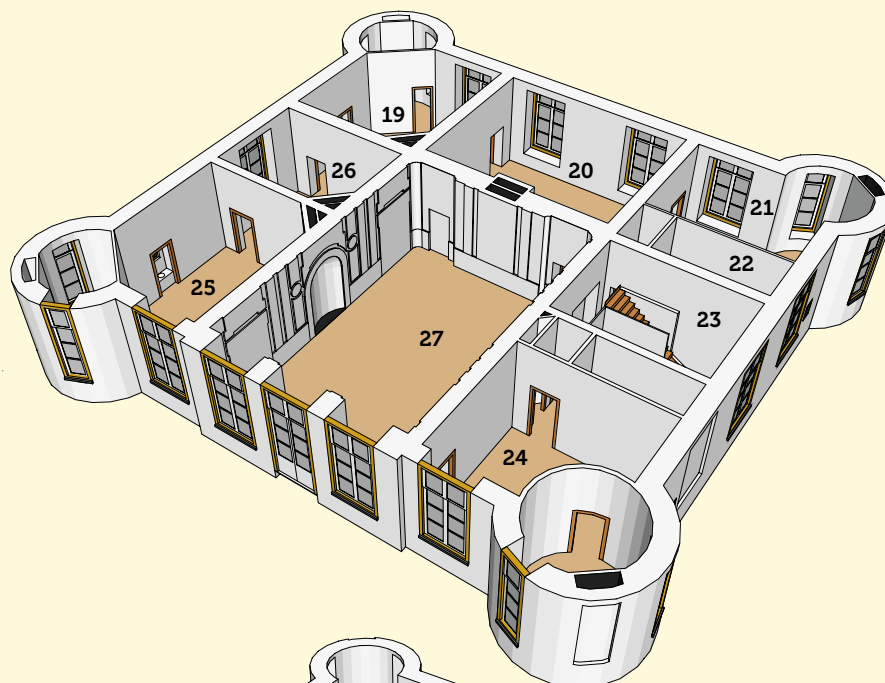
1685

1785

1885

Bovenverdieping

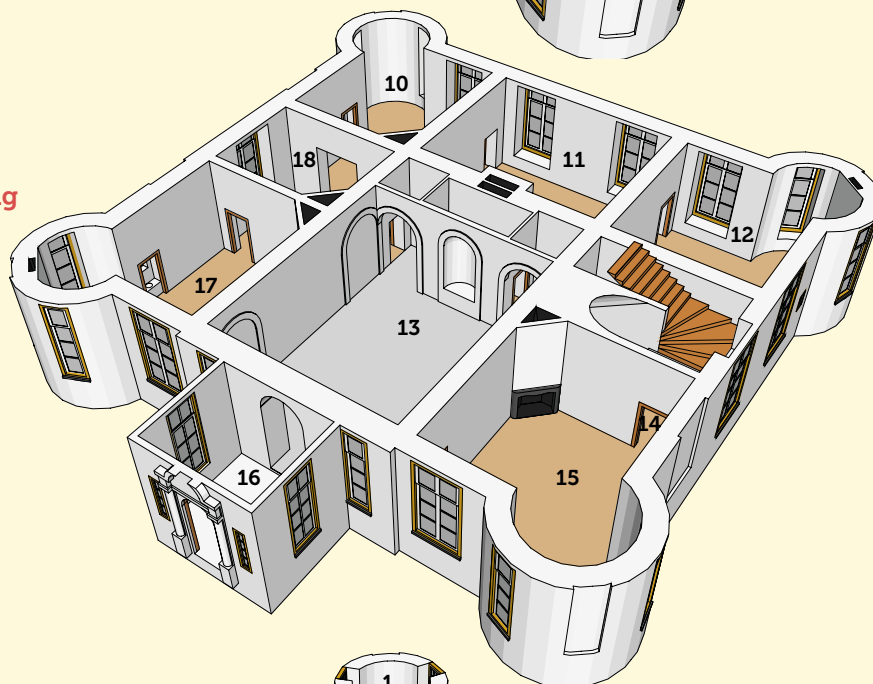

Indeling van het kasteel

De laatste veranderingen in de plattegrond van het kasteel worden aangebracht voor het echtpaar Lüps-Heegmann in 1884-1885. Sindsdien is de indeling van kasteel Biljoen niet meer gewijzigd. De in dit boek gebruikte vertreknamen zijn gebaseerd op gebruikte namen uit de periode 1884-1968.

1885

Hoofdverdieping

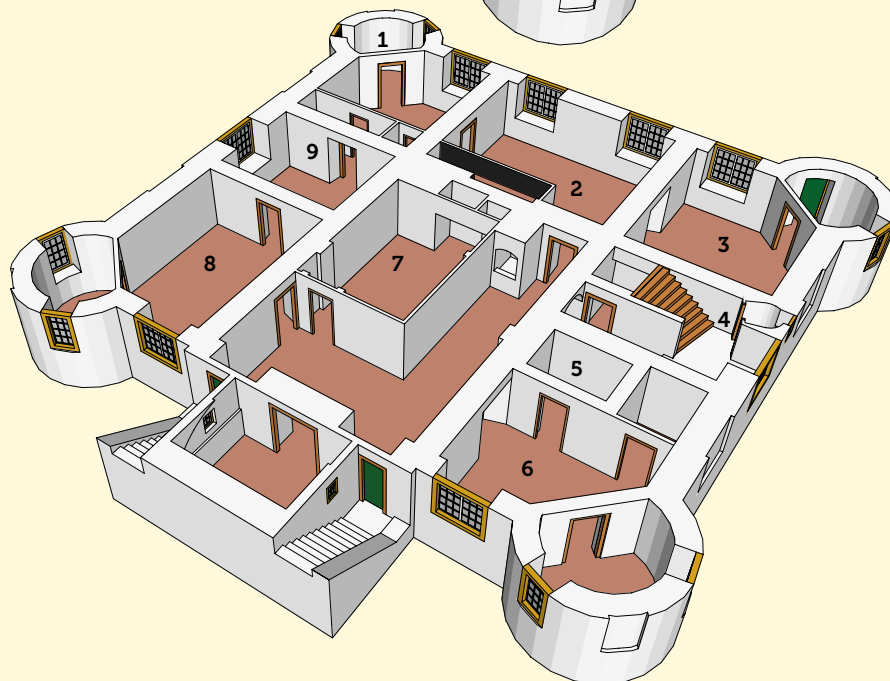
Namen van de vertrekken

- 1 kamer van de huisknecht
- 2 keuken
- 3 bijkeuken
- 4 trappenhuis
- 5 kluis
- 6 mangelkelder
- 7 verwarmingskelder
- 8 provisiekelder
- 9 wijnkelder

- 10 grote salon
- 11 eetzaal
- 12 herenkamer
- 13 hal
- 14 doorloop
- 15 oosterse kamer
- 16 vestibule
- 17 Anna Paulownakamer
- 18 kleine salon

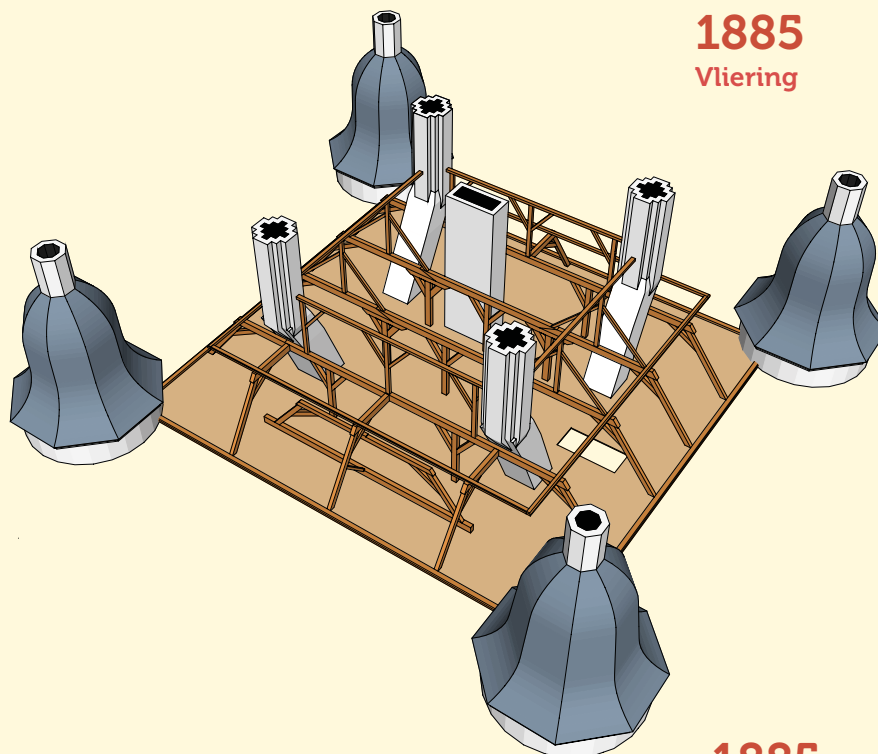
1885

Souterrain

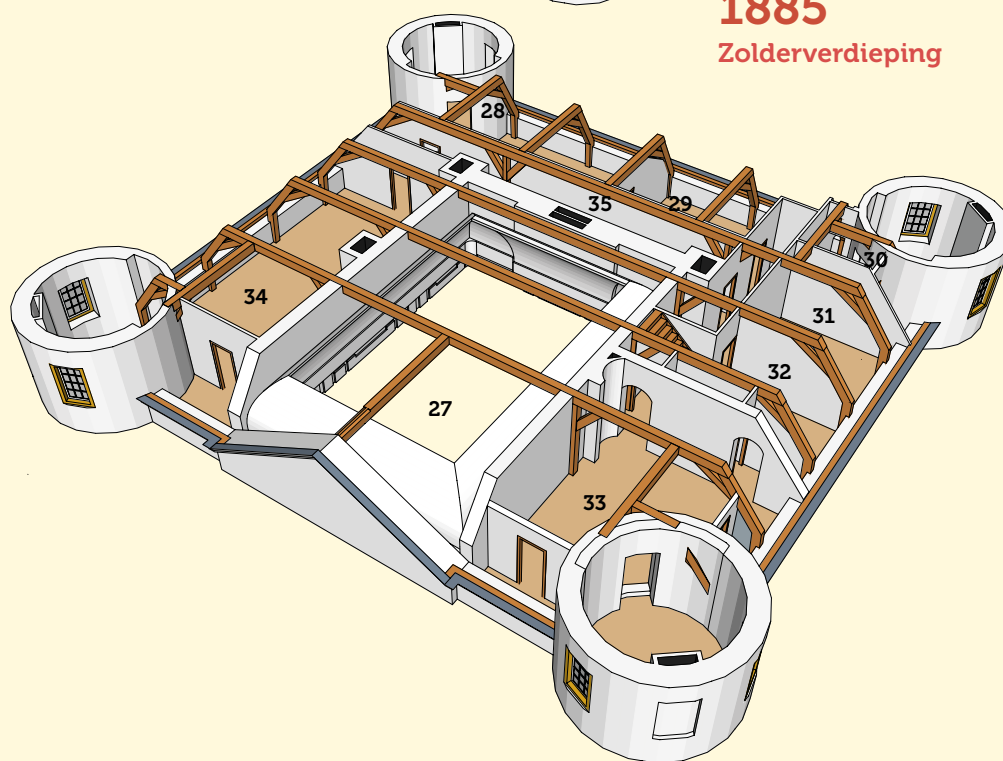

Oude sporen in de kap

Aan het eind van de 19de eeuw verandert het dak. In de plaats van een zakgoot komt een plat dak. In de kap van het kasteel is hergebruikt hout uit de 15de eeuw aangetroffen.

1885
Vloering

1885
Zolderverdieping

19 schilderijenkamer
20 Van Hardenbroekkamer
21 slaapkamer van mijnheer
22 badkamer
23 trappenhuis
24 slaapkamer van mevrouw
25 grote logeerkamer
26 kleine logeerkamer
27 grote zaal of stuczaal

28 kofferzolder
29 zolder
30 torenkamer achter
31 blauwe kamer
32 trappenhuis
33 torenkamer voor
34 atelier
35 gang